

CONSEQÜÈNCIES CULTURALS DELS MOVIMENTS MIGRATORIS: LITERATURA INFANTIL I MANUALS ESCOLARS DE LA TERCERA REPÚBLICA DINS LA REGIÓ DE SÓLLER¹

Antoni Vicens Castanyer

Si cercàssim un exemple capaç d'aclarir les conseqüències culturals i socials dels moviments migratoris, seria difícil trobar-ne un de millor que el provocat per l'afluència dels habitants de Sóller cap a França entre el darrer terç del segle XIX i la Segona Guerra Mundial.

Aquesta migració, en efecte, posseeix trets distintius que fan el seu estudi extremadament interessant. Cronològicament, coincideix gairebé amb la

¹ Aquestes pàgines que segueixen són la traducció d'una conferència que el Dr. Antoni Vicens pronuncià a l'Escola de Magisteri de París, amb motiu d'un intercanvi amb l'Escola de Magisteri de la UIB, que tingué lloc entre els anys 1986 i 1987. Per estar adreçades a un públic francès, el lector mallorquí trobarà referències molt conegudes, però que hem decidit conservar per fidelitat a la versió original. No ens ha estat possible, tanmateix, posar notes i altres informacions, ja que no disposam del material bibliogràfic utilitzat. Aquestes pàgines són a la base d'alguns dels capítols de *Sollerics a França. Passions i quimeres*. (El Tall editorial, Palma 1993).

llarga Tercera República, és a dir, entre 1870 (data de la derrota de Sedan) i 1940 perquè, amb l'inici de l'ocupació nazi de França, els néts d'emigrants tornaren definitivament al seu país d'origen o bé amb el pas del temps esdevingueren francesos, tant des del punt de vista legal com dels sentiments. Casats amb franceses o francesos, ja no pensaren en retornar a la Vall, tot i que molts conserven encara la casa dels seus avantpassats. Perquè es tracta d'un període ja acabat és possible, en conseqüència, establir-ne un balanç.

Així i tot, abans de presentar les consideracions que seguiran, convé mostrar la situació de Sóller dins Mallorca i en relació a les costes mediterrànies de França. El mapa que presentam, una vista aèria de Mallorca per satèl·lit, permet reconèixer les quatre zones habitualment distingides pels geògrafs: una zona muntanyosa sobre la costa oest, que s'estén del nord-est al sud-oest; una zona al vessant oriental coneguda amb el nom de Raiguer; un Pla al centre de l'illa amb petites elevacions, el vessant oriental de la qual confronta amb dues parts més, el Migjorn i el Llevant.

Les muntanyes de la cadena de Tramuntana cauen abruptament dins la mar. Exceptuades algunes petites cales rocalloses, entre el Port d'Andratx, al sud, i la badia de Pollença, al nord, només el Port de Sóller pot acollir embarcacions d'alguna importància. L'altitud de la Serra de Tramuntana oscil·la entre els 800 i els 1.445 metres del Puig Major, el cim més elevat de l'illa. Aquesta regió es troba escassament poblada. Entre Andratx i Pollença, només trobam uns quants pobles petits, com Banyalbufar, Deià o Fornalutx, excepció feta de Sóller. Sóller és troba al fons d'una profunda vall, reclosa entre els vessants de les muntanyes del Puig Major, de la Serra d'Alfàbia i del Teix. S'hi cultiven oliveres i la seva part més baixa està destinada als horts i a les plantacions de tarongers.

El cultiu del taronger va prosperar a partir del primer terç del segle XIX en substitució del cultiu de la morera que s'hi feia des d'èpoques passades. Aportà a Sóller un llarg període de prosperitat. Afavorí no només els conradors, sinó que també fou l'origen de l'expansió del comerç marítim entre Sóller i les costes del Llevant espanyol, Alacant i València, així com entre Sóller i els ports francesos de la Mediterrània, tals com Marsella i Sète. Així va forjar-se un grup social nou, a mig camí entre el navegador i el comerciant. Des de la primera meitat del segle XIX, aquests homes que venien les taronges de Sóller als francesos havien obert als sollerics la ruta cap a França.

En efecte, la sortida natural dels habitants de Sóller era la mar. Només un camí de carro els permetia anar del fons de la seva vall a Palma. La carretera començà a construir-se devers 1850 i l'any 1875 encara no estava acabada de tot. Hem de tenir en compte, a més, que la política restrictiva del comerç marítim prohibia al Port de Sóller el comerç amb l'estranger i que aquesta interdicció durà fins el 1802.

L'aïllament de la resta de Mallorca va ajudar a conformar el caràcter peculiar dels sollerics fins el punt que el professor Jean Bisson, de la Universitat François Rabelais de Tours, en la seva obra *La terre et l'homme aux Baléares*² esmenta la divisió mig seriosa, mig divertida, segons la qual els habitants de Mallorca es distribuïrien en tres grups: els ciutadans, habitants de Palma; els pagesos, habitants del pla i els sollerics.

Aquest període econòmicament favorable va finir a les acaballes del segle XIX. Una malaltia, a l'època misteriosa i incurable, va afectar els tarongers i, en poc temps, destruï les plantacions, forçant el moviment migratori cap al Carib i cap a França. Les conseqüències econòmiques d'aquesta migració han estat estudiades pel professor Jean Bisson, que anomèn perquè la seva condició de francès, per tant d'estranger, li ha permès jutjar el fenomen amb objectivitat. El cert és que la migració va renovar el desenvolupament econòmic de la nostra comarca. Sóller va crear la seva pròpia banca el 1885, la seva fàbrica de gas de vila el 1892 i el 1917 va aconseguir foradar muntanyes i construir un túnel que, per ferrocarril, enllaçà el poble amb Palma, la capital. Amb raó el professor Bisson pot afirmar, doncs, que:

“L'esclatant èxit d'una emigració de qualitat queda atestada pel nombre de comerços de fruita i de llegums –i no tan sols d'alimentació– de nombrosos sollerics o fills seus a França: agafats a l'atzar podem citar els Oliver de París, Mulhouse, Digoin; els Marroig de Paray-le-Monial (procedents de Deià), els Arbona a Châteauroux o Tours, els Mayol a Briude etc., etc.” (p. 44)

I alhora posa l'accent sobre la importància de la propietat predial, assenyalant que:

“Mentre els ciutadans de Sóller només posseeixen 3.813 Ha. a la seva comuna, són propietaris de més de 8.000 a la resta de l'illa (...). En la mesura que aquestes dades són significatives, la relació nombre d'hectàrees posseïdes per nombre d'habitants és de lluny superior a la de Palma. Aquest fet indica un dinamisme que només poden explicar les peculiaritats de la situació geogràfica

² Edisud, Aix-en-Provence, 1977.

i la força d'una emigració de tipus comercial que –i això és important– no ha romput els lligams amb la ciutat d'origen.” (p. 164)

Si els geògrafs són els encarregats de seguir aquests moviments poblacionals i investigar els seus efectes econòmics, per part nostra ens proposarem estudiar les conseqüències culturals, conseqüències que s'han fet sentir no només sobre els individus, sinó sobre tota la col·lectivitat i han contribuït, si més no, a transformar la mentalitat dels sollerics, a proposar-los un nou imaginari, una nova representació del món donant-los una nova llengua i, en conseqüència, un nou mitjà per analitzar la realitat.

Amb el propòsit de fer un estudi més precís d'aquests esdeveniments, hem emprès la tasca de fer el “padró” dels llibres francesos que encara podem trobar a les cases solleriques de famílies d'emigrants. La feina, encara sense acabar, ens permet extreure'n ja algunes conclusions. Aquest intent s'assembla a la labor d'un arqueòleg que pretén reconstruir tot un edifici a partir d'un simple pany de paret, o a la d'un paleontòleg que recrea un animal prehistòric a partir d'un petit fragment d'ossada. Els llibres, però, són molt més fràgils que les murades i els ossos; són, alhora, molt més perillosos i... ocupen espai. Per aquestes dues raons, els canvis de residència degueren provocar la desaparició de molts de llibres, bé abandonats pels seus propietaris, bé destruïts. Això degué succeir especialment amb els llibres infantils, que els pares consideraven menys importants. Un nombre important de volums, entre els quals ben segur que n'hi havia molts de francesos, es cremaren quan, el desembre de 1925³, els religiosos tingueren l'ocurrència d'organitzar un “auto de fe” amb tots els llibres perniciosos de Sóller, que quedaren reduïts a cendres. Acabada la cerimònia, escriu el setmanari Sóller, “se verificó la quema de libros y revistas pornográficos o indecentes que durante la Misión el P. Bolós había repetidamente execrado, acto que presenció un público muy numeroso y comentó cada cual con arreglo a su manera de pensar.”

La por a les represàlies degué també provocar, el 1936, la desaparició de molts volums perquè, malgrat la influència de les ideologies anticlericals sobre alguns dels nostres compatriotes, un sol llibre, *Les tonsurés*, de més de mil

³ Per a més informació sobre aquest fet veure Vicens Castanyer, Antoni : *Sollerics a França. Passions i quimeres* (pp. 15 a 17). Cif. Nota 1. Volem recordar que aquesta conferència és anterior a la publicació del llibre.

pàgines i que inclou il·lustracions pornogràfiques fou considerat amb el temps digne de censura. De la mateixa manera, hem pogut constatar la desaparició de la petita biblioteca d'una persona que, a principis del segle XX, freqüentava els cercles lliurepensadors i havia batejat "Villa Jaurés" la caseta que s'havia fet construir a Sòller.

Una ullada superficial sobre l'inventari que hem realitzat, literatura infantil i manuals escolars posats a part, ens permet constatar una copiosa representació de novel·les roses i fulletons. Es tracta, és clar, de gèneres de la sotaliteratura, però Eugène Sué, Paul Féval ou Xavier de Montépin feien reviure els grans mites que des de sempre han obsessionat la imaginació dels homes, de la mateixa manera que, més tard, M. Maryan o *Delly* (pseudònim dels germans Jeanne i Frédéric Petitjean de la Rosière) i les seves novel·les sentimentals alimentaren els somnis de les al·lotes.

L'absència d'escriptors de gran nom, com Marcel Proust o Paul Valéry és notable. El gust literari dels emigrants s'inclinava per lectures menys complexes i d'inspiració realista. Henri Bordeaux, Paul Bourget o bé els germans Goncourt eren molt llegits. D'altra banda la presència a les biblioteques de llibres de Pierre Loti o de François de Croisset ens introdueixen dins l'univers d'un exotisme líric.

Un altre aspecte important fa referència a la cultura més "material", referida a l'art de la cuina, l'esment de l'habitatge o el jardinatge. També tenien els emigrants l'ànima de seguir els grans esdeveniments polítics o socials, sobretot els que feien referència a Espanya. Trobam així des del violent pamflet de Blasco Ibañez: *Alphonse XIII démasqué, la terreur militariste règne en Espagne?*, editat per Flammarion el 1924⁴, als grans reportatges de Pierre Dominique o de Henri Béraud sobre la situació espanyola dels anys 30, a *L'Espagne et la dictature* (1930) de Santiago Alba, crítica al règim implantat per Primo de Rivera o volums que tracten la Guerra Civil espanyola, com *Cruelle Espagne* de Jérôme et Jean Tharaud (Plon 1937). Altres aspectes socials que varen marcar l'època, com l'antisemitisme i l'antimaussianisme, apareixen representats a les novel·les de la comtessa Martel, més coneguda amb el nom de Gyp: *Madame Guérande* (1927), *Le coeur du lapin* (1930) etc.

Altres publicacions com: *La veillée des chaumières*, *Le Pèlerin*, *L'Almanach Vernot*, *Le Chasseur Français*, *Le catalogue des armes et des cycles de saint*

⁴ Les dades que oferim corresponen a les dels llibres trobats a les nostres biblioteques. No sempre faran referència, doncs, a la primera edició de les obres.

Etienne, ens podem semblar a primera vista sense importància, però no ens conta tal volta Julien Gracq com *Le Chasseur Français* havia alimentat la seva imaginació d'adolescent?

Tornem, tanmateix, als manuals escolars i a la literatura infantil, objecte de la nostra exposició. Per modestos que ens puguin semblar, aquests llibres mostren que els grans esdeveniments de la història de la Tercera República tingueren profund ressò a casa nostra i que els nostres emigrants descobriren de sobte tot un sistema d'idees i de creences. Certament els sollerics emigrats no foren aliens a les batalles ideològiques i baralles polítiques que enfrontaven els francesos. L'obra de l'Abat Jean Alexandre Goudet, rector al diocesa de Versailles, que du per títol *La mission des Juifs et les deux chars évangéliques* (1889) n'és una bona prova. En aquesta obra l'autor declara que:

“En aquesta França estimada hi ha, doncs, dos camps.(...) D'una banda Satan, personificat en el radicalisme i la francmaçoneria; de l'altra el de Jesucrist, personificat en la seva Església i en els que per ella combaten... Totes dues parts es lliuren a una lluita a mort; al capgirament de l'ordre social, a la destrucció de l'obra de Jesucrist i de Déu mateix: aquest és el complot de la secta infernal”.

L'abat Goudet es manifesta a favor del restabliment de la vertadera monarquia i contra les confiscacions revolucionaries i les lleis fundades sobre els principis dels Drets de l'Home, és a dir, contra l'Estat independent de la llei de Déu. Per aquests motius denuncia l'escola pública perquè, diu:

“Amb el pretext d'acabar amb la ignorància, d'instruir les masses i d'alleugerir les càrregues familiars, hem (creat) l'escola gratuïta i obligatòria. (...) Però aquesta llei, que hauria d'anar a favor de la societat (...) és un mitjà segur d'ofegar el catolicisme en el seu germen mateix. Efectivament, l'ensenyament és gratuït només amb la condició essencial d'ésser laic, es a dir ateu, lliurepensador (...). És obligatori perquè cap infant pugui escapar del verí assassí [i] la gratuïtat només serviria d'esquer contra la indigència i de lenitiu contra la indignació.”

En els límits d'aquesta exposició, és impossible esmentar altres cites de l'Abat Goudet en les quals ataca les expedicions franceses al Tonkin i a Tunísia “animades” diu “pels qui no tenen cap gota de sang francesa”, que només s'aturaran en haver consumat la ruïna de França.

A aquestes idees s'oposen, és clar, aquelles que inspiren els autors dels manuals escrits en defensa de l'escola laica, tals com *L'année du certificat d'études*, de Charles Dupuy. Catedràtic d'Universitat, antic inspector d'Académie i president del Consell l'any 1893, Charles Dupuy va seguir una política de moderació i de tolerància quant a la laïcitat. Si hem pogut parlar d'un "credo laic", és interessant constatar que aquest "quadern de moral" és un veritable catecisme laic, escrit seguint la mateixa fórmula de preguntes i respostes:

"P:-Què és la llei moral ? R:- La llei moral és l'obligació de tots els homes de fer el bé i evitar el mal". P:- Quin és l'objectiu de l'escola? R:- L'escola té com a objectiu destruir la ignorància, que és el més gran enemic de l'home. Per acabar amb la ignorància la República va multiplicar les escoles i va fer obligatòria la instrucció."

Estructurat així, el llibre enumera els deures de l'infant i els de l'home i fa l'apologia del treball, de la previsió i de l'estalvi. Els principals deures del ciutadans envers la pàtria són: la instrucció obligatòria, el servei militar, el pagament dels impostos i l'exercici del dret de vot.

La mateixa filosofia inspira els tres manuals de Mme Guyau, *L'année préparatoire de lecture courante*, (1887 aprox.), *Les enfants de Marcel* (1896) i *Premier livre de lecture et d'instruction pour l'enfant* (1908), els dos darrers publicats sota el pseudònim de Giordano Bruno, manllevat al cèlebre hereiarca italià condemnat a la foguera el 1600, en prova d'admiració per la llibertat del seu pensament. No hem trobat a les biblioteques de Sóller l'obra més coneguda de Mme Guyau, *Le tour de la France par deux enfants*, però si alguns exemplars de *Les Enfants de Marcel*, el subtítol del qual és "*Instrucció moral i cívica en acció*".

Pel que fa als manuals de Mme Guyau, d'entrada hem d'assenyalar l'empremta que els esdeveniments de la guerra francoprussiana havia deixat en els esperits. El protagonista de *Les enfants de Marcel*, un valent sergent de l'exèrcit de l'est, ferit el 1871, serveix de pretext per mostrar nombrosos exemples d'heroisme, com la defensa de Belfort per Denfert-Rochereau. Això és significatiu ja que tindrem l'oportunitat de veure més endavant fins a quin punt la guerra és present en el que anomenam "literatura infantil" i fins a quin punt el record de 1870 és viu 50 anys després.

Mme Guyau defensa els principis de la revolució confrontant els drets feudals als impostos dels ciutadans de la República i cita, a tall d'exemple, el discurs del duc d'Aiguillon a l'Assemblea:

“Propòs que els impostos que fins ara han estat pagats només pel poble, siguin repartits entre tots els ciutadans. Propòs que la Justícia sigui la mateixa per a tots, propòs que tots els drets feudals que devasten les nostres terres siguin abolits. Així tots els francesos seran lliures; tots seran iguals davant la llei i podran tots estimar-se com a germans.”⁵

Un altre assumpte capital que voldríem abordar és el de l'estalvi, la previsió i també el de la funció social del capital i de la propietat. Un deute és pitjor que un forat a una bóta, llegiem dins *Les enfants de Marcel*, llibre on Mme. Guyau s'estén explicant el que són les assegurances i la Caixa Nacional de Jubilacions per a la vellesa. Contreure deutes, havia dir també Charles Dupuy, equival a disminuir la nostra dignitat.

En la mateixa línia de pensament, els diferents autors consideren que el respecte de la propietat és major quan major és el progrés de la civilització: “Mirau, fills meus, l'home és fet així: només treballa amb perseverança quan treballa per a ell mateix i per als seus fills. Això mostra la ximpleta d'aquells qui pensen que la humanitat seria més feliç i més rica si la terra fos bé comú, un bé col·lectiu”, explica Mme. Guyau. Els capitalistes són indispensables per al bon funcionament de la societat perquè “tots els obrers reben el seu sou dels doblers del capitalisme”.

Les mateixes idees inspiren *Les trois années de lectures morales et de récitation dans l'enseignement primaire et supérieur* (Paris, 1905) de Jean Boitel, que declara la intenció de mantenir-se en una posició neutra quant a les creences religioses, a fi de no ofendre cap consciència; a més convida els joves a donar les gràcies a la República. Les lectures que Jean Boitel proposa als joves palesen la seva fidelitat als grans principis de la Revolució i del sufragi universal. Així en un dels textos proposats, firmat per Léon Gambetta, llegim:

“Ara (...) sabem que el sufragi universal som nosaltres, sabem que el sufragi universal no pot tenir altres drets, altres interessos, altres aspiracions, altres passions, altres còleres, que no siguin els nostres propis interessos, les nostres passions, les nostres còleres i els nostres drets; perquè nosaltres som el poble i ell és el poble. És necessari que cadascú de nosaltres s'entregui a un apostolat incessant del sufragi universal”

I en un altre text, proposat també per Boitel, el pedagog Octave Gréard explica que el sufragi universal ha modificat les condicions de la vida social

⁵ *Les enfants de Marcel*, p. 27.

perquè ha tingut el do d'alliberar un sentiment de dignitat humana més viu i una concepció més sana de la justícia.

Ben diferent és l'orientació de les *Lectures choisies de Morale et de Littérature* (Paris, 1873) de M. Ernest Duthar que, al contrari de Boitel, afirma que “tenim sempre presents la moral i la religió”. Els textos sobre Jeanne D'Arc confirmen la tendència del manual, visible també en altres textos com aquest de Tocqueville, per exemple, que es dirigeix a “aquells que veuen en la República un estat permanent i quiet” i on defensa que si el despotisme pot prescindir de la fe, no així la llibertat. La religió és molt més necessària a la República que preconitzen que a la llibertat que ataquen. El tema de la propietat sembla, així i tot, unir els representants de les diferents ideologies. En aquest sentit Duthar proposa un text de Thiers, el prohoms de la Tercera República, sobre la utilitat i el nombre de riqueses a França:

“L'acumulació de riqueses per part d'uns quants, tan aparent a primera vista, no és ni tan nombrosa, ni tan considerable com imaginam, i si la comparéssim, n'hauríem de procurar una porció ben petita als copropietaris. Hauríem destruït l'atractiu que ens fa treballar; hauríem esborrat, en una paraula, el projecte de Déu, sense tanmateix enriquir ningú.”

L'ordre, la probitat, l'estalvi i l'amor al treball fan part dels grans principis en els quals ha de ser educada la infància. *Le manuel de Morale et d'instruction civique* (Paris, 1920) de Bourceau i Fabry aconsella acostumar els nins a l'estalvi des dels primers anys, és a dir, a no fer despeses inútils i “a conservar i estalviar les meves coses per fer-les durar el més temps possible”; i afegeix que, tudar els doblers “conduïx tard o d'hora a la misèria o a la ruïna”. Aquests principis s'expressen amb màximes que queden fixades en la memòria, del tipus: “No hi ha petits estalvis. Els petits rierols fan grans rius...”

A les dues edicions que tenim d'aquesta obra, dels anys 1913 i 1920, els autors apel·len sovint a l'autoritat de l'apòstol de l'estalvi que fou Benjamin Franklin, que ensenyava que “les despeses més petites i insignificants poden, d'una manera que us sorprendrà, arribar a fer sumes considerables” i que “si distingiu quines despeses hauríeu pogut evitar podreu estalviar d'ara endavant sense gaires molèsties”. L'home sensat no ha de separar economia d'estalvi. És a dir, ha de preveure el futur i posar cada dia alguna cosa de banda. Aquest sentit de la previsió el protegirà dels deutes, cosa terrible que fa desgraciats els qui les contreuen.

Aquestes qualitats anaven especialment dirigides a les al·lotes, educades per practicar-les. Així *Le savoir faire et le savoir vivre. Guide pratique de la vie usuelle à l'usage des jeunes filles* (Paris, 1916⁶) de Clarisse Juranville, parla de la necessitat d'establir un pressupost, de no contreure deutes i de dur un quadern de despeses. Aconsella invertir en valors segurs i diversificar les inversions.

La possessió de béns i el benestar, si no la riquesa, són sovint la recompensa obtinguda després d'haver viscut seguint els principis d'aquesta moral de probitat i honradesa. Els infants de Marcel acaben per heretar una bella finca a Algèria; l'heroi de *Fils de veuve* esdevé un artesà reconegut, quasi un artista; la bondat de les valentes governantes de *L'Ange gardien*, de Mme. de Ségur, serà ben recompensada pel general Dourakine. Fins i tot un matrimoni de conveniència amb un home ric i vell, és la recompensa obtinguda per una jove que ha viscut virtuosament.

Hem d'advertir, però, que les virtuts predicades en aquests manuals no són sempre tan materialistes i convenients als petits comerciants emigrats, per a qui un cèntim estalviat, era un cèntim que els permetria avançar la data del seu retorn. També en aquests llibres la gent de Sóller va aprendre què és la justícia, la dignitat humana, el respecte per a un mateix i els vicis que s'han d'evitar: l'orgull, la ràbia, la vanitat o l'ambició desmesurada.

Pens, així i tot, que les millors lliçons per als fills dels nostres emigrants foren les relacionades amb el respecte dels altres, manifestades a través de la tolerància o de la cortesia. Virtuts importants que, segons la llarga enumeració de Mme. de Maintenon, impedeixen escollir el lloc més còmode per a un mateix, interrompre els que estan parlant, parlar de si mateix o dels propis sentiments... Virtuts que conformen aquest esperit de cortesia que La Bruyère defineix com “una voluntat de fer que, per les nostres paraules i per les nostres formes, els altres estiguin contents de nosaltres i d'ells mateixos.”

Per aquestes raons el manual de Clarisse Juranville recomana cuidar les convencions socials, que comencen per l'ús d'un llenguatge adequat i de terminis clars, exactes i, alhora, comuns; és a dir, pel respecte cap a la llengua francesa que obliga a evitar expressions baixes i trivials: “c'est v'lan, c'est pscutt!, c'est épatant!”... També es manifesta per la distinció, que no s'ha de confondre amb la pretensió: per les bones maneres a taula, per l'art d'elaborar menús, per la senzillesa en la manera de vestir i per tota la consideració que mostram envers els altres.

⁶ També s'ha trobat una edició de 1879, a A. Boyer, editeur.

Aquesta manera de viure, apresada a l'escola francesa, l'han conservat sobretot les dones de Sóller; elles l'han volgut transmetre als seus fills i néts. Se senten orgulloses, aquestes senyores avui amb cabells blancs, d'haver anat a l'escola francesa.

És obligada una darrera referència a Jules Verne, fent-nos una qüestió prèvia. L'obra de Jules Verne pertany de debò a la literatura infantil o, si més no, a la literatura per a adolescents? La incloem aquí perquè les obres de Jules Verne trobades a Sóller són moltes, des de la gran Col·lecció Hetzel completa, 45 volums, fins a col·leccions desaparellades o volums pertanyents a altres edicions més modestes. Segons el que hem constatat, els lectors de Jules Verne eren joves als quals la freqüentació de l'escola havia obert la curiositat de saber-ne més coses, del món on vivien.

La política colonial, en efecte, havia afavorit, després de 1871, la constitució de societats de geografia que, el 1881 reunien més de 10.000 socis. Així un vell infant d'emigrants, gran lector i particularment cultivat, que coneixia també l'obra de Louis Boussenard i d'altres viatgers, em va confessar que havia après geografia amb les novel·les de Jules Verne.

Per acabar permeteu-me mostrar-vos alguns dels tresors que vaig recollir i que fan veure fins a quin punt, a la Vall de Sóller, es va deixar sentir la influència de l'escola francesa, com de profunda va ésser l'empremta que deixà en molts esperits. Un últim apunt: el prix Goncourt de l'any 1942 va caure en la novel·la *Pareils à des enfants*. En ella l'autor, Marc Bernard, fa un punyent relat de la infància d'un fill d'emigrant de Sóller, cosa que ell mateix era.

